

Mijn favoriete WO-I-boek

JAN VAN OUDHEUSDEN

Sebastian Faulks, *Het lied van de loopgraven* (Arbeiderspers, Amsterdam 1997/1998; Archipel 2001). Antiquarisch verkrijgbaar of in de bibliotheek.

Toen ik in 1998 *Het lied van de loopgraven* van de Britse schrijver Sebastian Faulks kocht voor in de tas met vakantielectuur, werd de koop mede bepaald door wat de ondertitel belooft: 'Een onmogelijke liefde in een onmogelijke oorlog'. Een liefdesgeschiedenis tegen het decor van de Eerste Wereldoorlog.

Zo kon je, onderuitgezakt in je kampeerstoel, het aangename met het nuttige verenigen. De liefdesgeschiedenis uit het eerste hoofdstuk (jonge Engelsman Stephen Waysworth vat een hartstochtelijke liefde op voor Isabelle, de jonge vrouw van een rijke industrieel) kan ik niet meer precies navertellen, maar de scènes uit de vervolghoofdstukken zijn mij des te sterker bijgebleven. Het is 1916 en Stephen is gelegd aan de Somme. Hij maakt deel uit van een compagnie van tunnelgravers. Ik wist eerlijk gezegd weinig van dit aspect van de loopgravenoorlog: dat er tienduizenden mineurs maandenlang als mollen een meter of vijftien onder de grond zaten te ploeteren om tunnelsystemen aan te leggen onder de vijandelijke loopgraven, teneinde die op het beslissende moment te laten exploderen.

Luchttoevoer regelen, stutten plaatsen, ladders op- en afklimmen, duisternis, enge klop geluiden, de klamme geur van de aarde ... Het is een no-nonsense-bestaan daar in het onderaardse. Hoofd van de ploeg is een zekere Jack Firebrace, een ruwe bonk die het vak heeft geleerd bij de aanleg van de Londense metro. Zijn vrouw en zoontje schrijft hij brieven, tot het moment dat hij moet vernemen dat het zoontje aan difterie is gestorven.

Jack haalt het eind van de oorlog niet. Stephen wel, we zien hem door de loopgravenervaring veranderen van een schuchtere jongeman in een geharde officier wiens cynisme een pantser vormt om emotioneel overeind te blijven. Stephens dagboeken vormen een spoor naar de laatste hoofdstukken die zijn kleindochter zestig jaar later vindt en ontcijfert.

Het boek bezit de kracht om de lezer de beklemming te laten voelen. Vooral op momenten dat de Britse mineurs door krijgen dat ze zich vlakbij Duitse tunnels bevinden.

Sebastian Faulks (1953) ruilde in 1978 het onderwijs in voor de journalistiek. Hij verloor zijn hart aan Frankrijk. *Het lied van de loopgraven* verscheen in 1993 onder de titel *Birdsong*. Het boek werd door critici enthousiast ontvangen, net als het vervolg, *Charlotte Gray*, dat in de Tweede Wereldoorlog in het bezette Frankrijk speelt.

Al is de compositie van de roman wellicht wat gekunsteld, *Het lied van de loopgraven* kan ik aan alle in WO I geïnteresseerde lezers van harte aanbevelen, behalve degenen onder hen die kampen met claustrofobische aandoeningen.

Zwart-wit en bloedrood

HUUB OATTES

Hoewel ik zelf weinig op heb met stripverhalen, kan ik niet heen om *Loopgravenoorlog* van Jacques Tardi (1993).

'Van angst uitpuilende ogen / van pijn verwrongen gezichten / obsceen verminkte soldatenlichamen / geteisterde en geblakerde landschappen / vernietigde dorpen ...'

Tekenaar en tekstschrijver Tardi draait er zijn hand niet voor om. Vanuit zijn verontwaardiging over de slachtpartijen aan het Westelijk front, tekent hij op onnavolgbare wijze de gruwelen van de Grande Guerre waar Franse frontsoldaten, waaronder zijn opa, mee te maken krijgen. Met zijn zwaar aangezette en fel realistische tekenstijl weet hij te overtuigen hoe angst, woede, berusting en de dood het leven van de frontsoldaten beheerste.

Loopgravenoorlog is een felle aanklacht tegen de zinloosheid, grofheid en stompzinigheid waarmee militaire en politieke leiders honderdduizenden letterlijk de dood in joegen.

Tardi's werk is aangrijpend voor zowel de 'kenner' als voor de leek. Leerlingen kunnen zich in korte tijd enigszins inleven in het leven in de loopgraven en de achtereelzaamheid waarmee mensenlevens werden opgeofferd voor onbetekenende doelen. Gefascineerd, maar ook geschokt door het gewelddadige karakter van de strijd, zitten ze stiltejes te lezen en te kijken. Maar ook wie klassiekers als *Le Feu*, *Good-bye to all that*, *Im Westen nichts Neues* gelezen heeft, of de boeken van Lynn McDonald, zal zien dat Tardi een historisch verantwoorde en pakkende strip maakte. Het kan haast niet anders dan dat hij naast de oorlogsliteratuur ook de schokkende stereofoto's uit die tijd goed bestudeerd heeft (sommige van zijn tekeningen heb ik pas nog gezien in de 'bakskes' van het beruchte Hill 62 museum-cafetje in Ieper. Op zijn beurt heeft J.P. Jeunet, filmregisseur van *Un Long Dimanche de Fiançailles* (2004) het werk van Tardi goed bestudeerd, ook dat is wel duidelijk).

De laatste zomer

JOKE NOORDSTRAND

David Fromkin kwam vorig jaar met een nieuw en goed leesbaar boek over het voorspel dat uiteindelijk tot de Eerste Wereldoorlog leidde. In *De laatste zomer* komt hij niet met nieuwe gegevens, maar ordende hij ze vanuit een ander perspectief.

In Fromkins visie is de Eerste Wereldoorlog niet voortgekomen uit de oorlog tegen Servië, maar uit de wens van Duitse generaals om Frankrijk en Rusland te verslaan. Ze waren voorstander van het voeren van een preventieve oorlog, omdat ze hun militaire voor-
sprong bij te lang wachten wellicht zouden kwijt-

raken. Er was als het ware sprake van twee oorlogen: een kleine tegen Servië en een grote tegen Rusland en Frankrijk. De generaals deden daarbij net alsof de lokale oorlog tegen Servië zodanig uit de hand was gelopen dat een wereldoorlog niet meer was te voorkomen. De lokale oorlog van Oostenrijk-Hongarije tegen Servië werd echter zelfs afgeblazen voor de grote oorlog tegen Rusland en Frankrijk.

De Duitse keizer Wilhelm II die aanvankelijk de strijd steunde – omdat zijn vriend aartshertog Frans Ferdinand was vermoord – was niet in staat het uit de hand lopende conflict te keren.

Volgens Fromkin hing de oorlog dus al lang 'in de lucht'.

Op de Balkan was de situatie gespannen omdat Servië steeds meer macht kreeg, hergeen een doorn in het oog was van Oostenrijk-Hongarije. De reden dat de oorlog in augustus 1914 uitbrak, was dat er toen een duidelijke aanleiding was. Toen de oorlog eenmaal een feit was leek iedereen opgelucht omdat er een einde was gekomen aan de al jaren geprikkelde stemming in Europa.

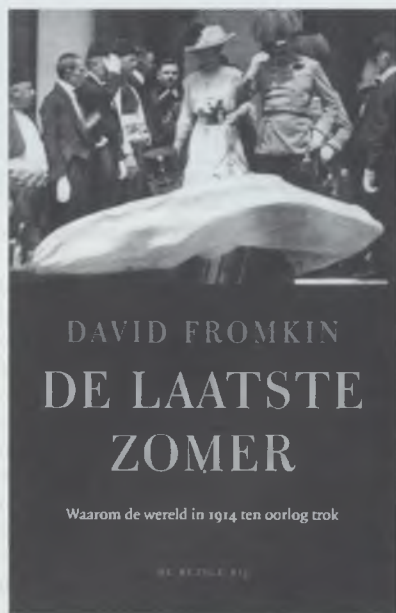
Het boek bestaat uit een groot aantal korte hoofdstukken. Dat leest prettig en houdt de spanning erin. Daarnaast zijn er veel boeiende sfeerbeschrijvingen opgenomen. Het was de bedoeling van de auteur

om *De laatste zomer* als een soort detective te presenteren, maar dat is, onder andere door de gedetailleerde gegevens over diplomatiek overleg, niet echt gelukt. Ook is jammer dat Fromkin af en toe in herhalingen vervalt.

Midden in het boek is een aantal foto's opgenomen. Het kaartenwerk laat te wensen over: er is bijvoorbeeld maar één kaartje van de Europese situatie in 1914 te vinden.

Al met al is het een zeer lezenswaardig boek dat een bondig overzicht van 'De Groote Oorlog' geeft en de gebeurtenissen vanuit een recente invalshoek benadert. (Zie ook Boeken, bladzijde 65.)

David Fromkin, *De laatste zomer, Waarom de wereld in 1914 ten oorlog trok.* (De Bezige Bij: Amsterdam 2004), 397 blz., prijs € 24,90.

Loopgravenoorlog is een serie losse verhalen in zwart-wit uitgevoerd, maar tijdens het lezen en kijken kleuren de bladzijden rood van het bloed, de lucht wordt geelgroen van het gas en de stank van ontbindende liken en het angst-zweet van de soldaten walmt je tegemoet. Wie Tardi leest stapt rechtstreeks de Eerste Wereldoorlog binnen. (Zie ook bladzijde 25 hierna)

J. Tardi, *Loopgravenoorlog* (Casterman 1993).